

Czegei Wass Huba

Mit mondana ma Wass Albert?

Wass Albert körül megmaradnak az ellentmondások és a rejtélyek. Ennek ellenére az író népszerűsége nő olvasói körében. Műveit idézik, emlékére néhány városban szobrot állítanak és emlékparkot avatnak; szervezetek és középületek veszik fel nevét. Az új magyar nemzedékek kevés íróhoz kapcsolódnak úgy, mint Wass Alberthez. Vajon mi ennek az oka?

A Czegei Wass Alapítvány támogatásában megjelent, *A gróf emigrált, az író otthon maradt: Wass Albert igazsága* című könyv szerkesztői és szerzői, valamint a Balázs Ildikó által összeállított *Wass Albert életmű bibliográfia* bemutatják az író életét, és kora társadalmi és politikai háttérének tükrében elemzik munkásságát, alkotói világát. Azon túl, hogy értékes könyveket ajánlok az olvasók figyelmébe, hadd mondjak el néhány személyes emléket apámról. Halálának hetedik évfordulóján felteszem a kérdést, mit szólna Wass Albert a megkésett népszerűséghez, amely őt ma körülveszi? S mit mondana a jogi rehabilitálás útvesztőiről?

Nemesi származása ellenére Wass Albert szívéhez az egyszerű emberek álltak közel, és gondolkodását azok alakították. Minden embert értéknek tartott. Erre példa lehet, hogy egyik legjobb barátja Tamási Áron volt, aki egyszerű családból származott – nekem keresztapám. Apámat érdekelték az emberek: ebből fakad emberismerete, amely élethűvé teszi a műveit. Gyermekkori emlékképem róla, hogyan találta meg a közös hangot a bajor hegylakókkal és parasztokkal a második világháború után. Napközben kertet művelt és keményen dolgozott, de késő estig írt nagy becsben tartott írógépén. Hamburgban

éjjeliőrként vállalt munkát, de ellenőrző sétái között is az írásaiba mélyedt. Egy fillér nélkül érkezünk Amerikába 1951 szeptemberében, s előbb kétkezi, majd szellemi munkával kereste kenyerét, hogy fiait felnevelje, és élete alkonyán jól tölthesse nyugdíjas éveit. Apám nekem különös tanítást adott arról, mennyire fontos az életből, s nemcsak a könyvekből tanulni. Amikor felvételt nyertem a híres West Point Katonai Akadémiára, ragaszkodott ahhoz, hogy tanulmányaimat szakítsam meg a tiszti kiképzés előtt. Fél évig munkásként dolgoztam, hogy belekóstoljak a szociális igazságosság problémáiba, a vezető és beosztott viszonyába, és hogy megismerjem az egyszerű munkások érdekeit. Megtettem a kedvéért, és később, a tiszti karrierem során ennek nagy hasznát vettem.

Wass Albert érzelmileg és intellektuálisan tudott kapcsolódni a mindennapok embereinek életéhez, ezért nemcsak kortársai számára volt időszerű az üzenete, de ma is az. Bizonyos értelemben a Trianon utáni Magyarországon és az elszakított régiókban élő embereket ugyanúgy megszólította, mint a mai posztkommunista közép-európai társadalomban, ahol még nem teljesen bontakozott ki a demokrácia. Mondanivalója mindazokban visszhangra talál, akiket érzékenyen érint az elszenvedett igazságtalanság. Másrészt, az író éppen azokat a klasszikus erkölcsi értékeket képviseli, amelyeket a szocialista társadalomból kiiktatott a kommunizmus. Wass Albert hőseit a judeo-keresztény morál alapelvei vezérlik. Az író műveiben az egyéneket a saját tetteik alapján lehet számonkérni, nem pedig faji, nemzetiségi és osztálybeli hovatartozásuk alapján. Műveinek szereplői soha

nem azért bűnösök, mert románok, szászok, zsidók vagy magyarok. Felfogásában bármilyen felépítmény vagy intézmény bukása van ítélve, ha a benne működő emberek törvénytelenül járnak el. Meglátása szerint csak az egyenlőségen alapuló és a kisebbségben élőket védelmező politikának van létjogosultsága. Mivel a bürokrácia, a megalkuvás és a hatalommal való visszaélés bűneit leleplezi, sokan magukénak érzik az író igazságát.

Írói munkássága a magyar irodalom legnépszerűbb íróihoz hasonlítható. Nemcsak az teszi őt nagy íróvá, hogy jó a történetészövése, és drámai kérdésekkel és etikai döntésekkel szembesíti az embereket. Írásainak van egy többlete: a történetek magával ragadják az olvasót, és nemcsak az értelméhez, de a szívéhez is szólnak. A mesés színhely és a drámai cselekmény életre kel; téren és időn át üzen. A szereplők számára általában kétféle megoldás kínálkozik, de erkölcsi kényszer hatására a nehezebb utat kell választaniuk – sokszor kilátástalan és tragikus helyzetekben. Az erkölcsi mondanivaló azt sugallja, hogy csak az őszinte emberség ad boldogságot az életben. Az író prózáját költői líra teszi lélekemelővé. Hangja néha nacionalista színezetű, de soha nem válik sovinizmussá, mert egy magasabb rendű eszmeiséget szolgál: a nemzethez tartozás rendületlen hűsége hatja át. Írásainak bátor hangja miatt apámnak sok ellenséges kritikában és támadásban volt része. Wass Albert nem azért vált népszerűvé, mert írásai egyes személyek vagy csoportok érdekeit vagy hiúságát szolgálták. Ő kritikusai kedvéért sem volt hajlandó kompromisszumra. És őt nem kellett senkinek népszerűsíteni: művei hozták meg számára a népszerűséget.

A gróf emigrált, az író otthon maradt című könyv szerzői történeti alaposággal közelítik meg a háborús bűnösség kérdéseit és az író rehabilitálásának problémáit. A friss kutatások eredményeinek ismeretében és a tények birtokában ma világosan látom, hogy mi lenne apám véleménye minderről. Bizakodna és őszintén hinne abban, hogy ezekkel az

érvekkel, dokumentált tényekkel és bizonyságokkal sikerül végre meggyőzni Romániát, hogy merre haladjon, ha a demokrácia útján szeretne járni. Apám mindig nyílt lapokkal játszott, és készséges volt magát kiszolgáltatni azoknak, akik a személyével kapcsolatban bármit tisztázni akartak. Ezt viszont kölcsönösen elvárta másoktól is. Vagyis nem Wass Albertet kellene megvizsgálni, hanem azt a bíróságot, annak törvényes alapjait, politikáját, módszerét és célját, amely őt 1946-ban halálra ítélte.

Emlékszem, milyen nyitottan és fennköltten gondolkodott a rehabilitálása körüli bonyodalmakról. Ma is nyíltan azt mondaná, amit sokszor elismételt: *„Nézzétek: én közéleti ember és író vagyok. Ha meg akarjátok tudni, hogy ki vagyok és mit gondolok, hát csak olvassátok el, amiket írtam. Mindegyik írásomra ráírtam a nevemet és nyilvánosságra hoztam a véleményemet. Hogyan hiheti el valaki a rólam szóló hazugságokat, aki írássomat olvassa és utána néz a dolgoknak?”* Azt remélte, hogy a problémák eltűnnek a rehabilitálása útjából, mihelyst Románia politikát változtat a kisebbségei irányában.

Bizonyos vagyok abban, hogy a romániai rehabilitációjának útvesztőit kritikával szemlélné. Ugyanis most nekünk kell azzal bajlódni, hogy bebizonyítsuk Wass Albert ártatlanságát. Apámnak bizonyára az lenne a véleménye, hogy az erdélyi rehabilitáció kulcskérdése az, hogy sikerül-e felülkerekedni a romániai sovinizmuson, a múlt átkos örökségén. Azt kellene ugyanis a román átlagembernek tudtul adni, hogy Wass Albert soha nem volt a román nép ellensége. Ő csak azok ellen mutatott barátságtalanságot, akik meg akarták fosztani a nemzetiségeket attól a joguktól, amelyet az isteni gondviselés az ott élők számára egyformán megadott. Gyakran mondta, hogy az erdélyi városok, erdők, mezők, hegyek szeretete nem lehet kizárólagos, mert azok az ott élő magyaroknak, románoknak, szászoknak, zsidóknak, örményeknek, cigányoknak egyformán szülőföldjük. Reménysége volt, hogyha Ro-

mánia közelebb kerül az egyesült Európa gondolatához, biztosabb lesz a demokrácia megvalósulása, amely garantálja a kisebbségek jogait és egyenlő lehetőségeket ad minden állampolgára számára.

Azt a tévedést is el kell oszlatni, hogy Wass Albert antiszemita lett volna. Szeretnénk végre ezt a rossz szellemet palackba zárni. Csupán azt a kijelentést kell megcáfolni, hogy Wass Albert írásaiban antiszemitizmus lenne: műveiből ez nem bizonyítható. Mi, a fiai, akik életét közelről ismertük, szintén tudjuk, hogy semmi ilyesféle megnyilvánulását nem tapasztaltuk, sőt ennek az ellenkezőjéről vallottak szavai és tettei. Részünkről nem lenne akadálya, hogy egy nyílt és elfogultság nélküli eszmecsere kezdjünk azokkal, akik

ebben az állításunkban kételkednek. Végre szeretnénk, ha napfényre kerülne mindaz a bizonyosság, ami miatt ezt a bélyeget rásütötték az íróra, mert emiatt topog egy helyben jó hírnevének tisztázása.

A Czegei Wass Alapítvány, vagyis az író fiai elkötelezetten folytatják a rehabilitációt, de nem tévesztik szem elől a másik célt sem, az Alapítvány misszióját Erdélyben. Biztos vagyok benne, hogy apánknak öröme és meglegedésére szolgáltna, hogy ezt így gondoljuk és ebben fáradozunk.

Még egy dolgot tenne Wass Albert. Megfordítaná a kérdést: mit várok el én az én nemes magyar olvasóimtól? Elvárom, hogy ezekben a méltó célokban velem együtt küzdjenek, és elvárom, hogy tiszteljék egymásban az értéket.

(fordította: Lukácsiné Kádár Éva)

(A gróf emigrált, az író otthon maradt: Wass Albert igazsága, szerkesztette: Raffay Ernő, Takaró Mihály, Somlai Zsuzsanna, Vekov Károly; Szabad Tér Kiadó, 2004 [cop.: Czegei Wass Foundation, Florida, 2004]; Wass Albert életmű-bibliográfia 1993-2003, összeállította: Balázs Ildikó, Kráter Műhely Egyesület, Pomáz, 2004)

Dante illusztráció V.